

органів і посадових осіб держави та суб'єктів громадянського суспільства щодо створення умов та здійснення засобів для забезпечення недоторканності житла.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сформулювати окремі висновки і рекомендації щодо гарантій забезпечення конституційного права на недоторканність житла.

1. Гарантії конституційного права на недоторканність житла – це закріплені міжнародними стандартами, Конституцією України і деталізовані у законах України сприятливі умови та правові засоби, за допомогою яких забезпечується реалізація конституційних можливостей людини і громадянина на недоторканність житла.

2. Ознаками гарантій конституційного права людини і громадянина на недоторканність житла є такі: а) це сприятливі умови та правові засоби; б) вони передбачені міжнародними стандартами, нормами Конституції і законів України; в) з їх допомогою забезпечується реалізація конституційних можливостей людини і громадянина на недоторканність житла.

3. Слід розрізняти два основних види гарантій забезпечення конституційного права на недоторканність житла людини і громадянина: а) нормативні; б) організаційні.

4. Запропоновані по тексту рекомендації щодо доповнення ст. 30 Конституції України, ст. 162 Кримінального кодексу України, ст. 189 Житлового кодексу України та ст. 311 Цивільного кодексу України, на наш погляд, сприятимуть удосконаленню нормативних гарантій забезпечення конституційного права на недоторканність житла.

Список використаної літератури:

1. Горова О.Б. Конституційні громадянські права людини в Україні і їх забезпечення міліцією (роль міжнародно-правових норм в цьому процесі): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2000.
2. Гуренко М.М. Розвиток філософсько-правової думки про гарантії прав і свобод людини та громадянина: Дис. ... д-ра юрид. наук. – К., 2004.
3. Кравченко В.В. Конституційне право України: Навч. посіб. – Вид. 3-є, випр. та доп. – К., 2004.
4. Негодченко О. Гарантії захисту прав і свобод людини // Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / Відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К., 2005. – Т. II: Права людини у контексті поліцейської діяльності – С. 66-68.
5. Олійник А.Ю. Гарантії забезпечення конституційних свобод // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 1. – С. 14-29.
6. Олійник А.Ю. Поняття і класифікація конституційних свобод людини та громадянина в Україні // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – С. 52-60.
7. Пушкіна О.В. Основні особисті права та свободи людини і громадянина з точки зору їх забезпечення чинним законодавством України // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2005. – № 1. – С. 126-135.
8. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підруч. / За заг. ред. В.Ф. Погорілко. – К., 2007.
9. Рабінювич П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: Навч. посіб. – К., 2004.
10. Тодика Ю.М. Конституційне право України: Підруч. / За ред. академіка АПрН України, д-ра юрид. наук, проф. Ю.М. Тодики, д-ра юрид. і політ. наук, проф. В.С. Журавського. – К., 2002.
11. Совгиря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України: Навч. посіб. – К., 2008.

Надійшла до редакції 21.12.2010

ГАЛАЙДЕНКО Т.В.,
головний спеціаліст секретаріату
(Вища рада юстиції)

УДК 342.565.5

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРИНЦИПУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ

Автор аналізує одну з важливих гарантій принципу незалежності суддів. Зроблено обґрунтований висновок, що належна оплата праці судді і право судді на відставку належить до фінансово-правових гарантій незалежності суддів, призначенням яких є належне матеріальне забезпечення судді під час виконання своїх посадових обов'язків і після завершення суддівської кар'єри. У тому вигляді, в якому право на відставку сформульовано за чинним законодавством України, воно містить низку важливих правових гарантій незалежності суддів.

Ключові слова: суддя, незалежність, фінансово-правова гарантія.

Автор анализирует одну из важных гарантий принципа независимости судей. Сделан обоснованный вывод, что надлежащая оплата труда судьи и право судьи на отставку относятся к финансово-правовым гарантиям независимости судей, предназначением которых является надлежащее материальное обеспечение судьи во время выполнения своих должностных обязанностей и по завершению судейской карьеры. В том виде, в котором право на отставку сформулировано согласно действующему законодательству Украины, оно является важной правовой гарантией независимости судей.

Ключевые слова: судья, независимость, финансово-правовая гарантия.

The author analyses one of important guarantees of judicial independence. A reasonable conclusion is done, that the proper payment of labour of judges and the right of a judge on retirement belongs to financial guarantees of judicial independence, the aim of which is the proper material providing of judges in office and on completion of judicial career. Under current legislation of Ukraine the right on retirement of a judge is one of important legal guarantees of judicial independence.

Keywords: judge, independence, financial-legal guarantee.

В системі гарантій незалежності суддів належне фінансове забезпечення їх посадової діяльності посідає першочергове місце. Воно обумовлюється насамперед почесністю суддівської посади, а також значущістю для держави тих функцій, які виконує суддя. Кожного дня йому доводиться вирішувати десятки суперечок про право, відновлювати баланс порушених правовідносин, забезпечувати досягнення справедливості, законності й верховенства права. Відправляючи правосуддя, суддя виконує важливі державні функції, а саме: здійснює захист прав і свобод громадян, забезпечує стабільність правопорядку в державі. Отже, важко уявити, щоб посадовець такого високого рівня отримував за свою роботу незначну матеріальну компенсацію. У такому разі він стане вкрай вразливим для корупційних проявів, зокрема, з боку сторін у справі, що є неприпустимим у демократичній державі. Саме тому завдання держави та її безпосередній обов'язок – забезпечити суддям такі організаційні й матеріальні умови праці, щоб виключити корупційні прояви з одного боку і забезпечити престижність суддівської посади – з іншого.

Різні аспекти статусу суддів були предметом дослідження російських і вітчизняних вчених. Зокрема, можна назвати праці Л.М. Москвич, С.В. Подкопаєва, С.В. Прилуцького [1], М.І. Клеандрова [2], Г.Т. Єрмошина [3].

Зазначені автори зосереджували увагу на загальних аспектах статусу суддів, проблемі юридичної відповідальності суддів тощо, питання ж належного фінансового забезпечення суддівської діяльності потребує подальшого уточнення.

Актуальність окресленого дослідження зростає у зв'язку із новим етапом судово-правової реформи, який розпочався з ухваленням Верховною Радою України в першому читанні проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4].

Враховуючи викладене, перед нами постає завдання дослідити сутність і змістовне наповнення фінансово-правових (матеріальних) гарантій незалежності суддів, запропонувавши шляхи їх удосконалення.

Міжнародні стандарти належного судочинства наголошують на важливості забезпечення державою гідних умов праці суддів. Так, у Монреальській універсальній декларації про незалежність правосуддя 1983 р. наголошується, що найвищим пріоритетом держави є забезпечення судів адекватними засобами для належного відправлення правосуддя, включаючи матеріальні засоби та приміщення, які б створювали відповідні умови для незалежної, гідної та ефективної роботи суддів, належний судовий та адміністративний персонал і достатній поточний бюджет (п. 33) [5]. У Бангалорських принципах поведінки суддів 2006 р. серед визначальних основ діяльності судді на посаді вказується чесність і непідкупність, підкреслюється, що спосіб дій та поведінка судді мають підтримувати впевненість суспільства в чесності та непідкупності судових органів. Недостатньо просто чинити правосуддя, потрібно робити це відкрито для суспільства [6].

Слід зазначити, що Європейський суд з прав людини в своїй прецедентній практиці, оцінюючи незалежність суддів, оминає питання соціально-правового статусу суддів, зосереджуючись на проблемах організаційно-правового і кадрового характеру. В рішеннях Європейського суду з прав людини можна знайти такі аспекти незалежності суддів: а) процедура призначення суддів, яка пов'язана із порядком добору і призначення суддів; б) тривалість перебування суддів на посаді, яка не може бути занадто короткою; в) гарантії, що виключають зовнішній тиск на роботу суду (поса-

дових осіб або органів державної влади); г) сприйняття дій суду суспільною думкою і сторонами, що беруть участь у справі [7].

В рекомендації № (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи «Про незалежність, дієвість та роль суддів» підкреслюється прямий обов'язок держави забезпечити те, щоб статус і винагорода суддів відповідали гідності їхньої професії та відповідальності, яку вони беруть на себе (принцип III, пп. В) [8]. Аналогічне положення міститься і в Європейській хартії про закон «Про статус суддів» 1998 р. Зокрема, закріплено, що «розмір винагороди може залежати від стажу судді, характеру виконуваних суддею посадових обов'язків, а також від важливості завдань, що покладені на суддів, причому оцінка вказаних чинників повинна здійснюватися на умовах гласності». Далі проголошується, що «Закон повинен забезпечити гарантії для професійних суддів від соціальних ризиків, пов'язаних із хворобою, вагітністю та пологами, інвалідністю, старістю і смертю.

Зокрема, судді, що досягли встановленого законом віку для виходу у відставку і виконували суддівські обов'язки протягом певного періоду, повинні отримувати пенсію по виходу у відставку, рівень якої повинен бути якомога ближчим до рівня останньої заробітної плати на посаді судді» (п. 6) [9].

При цьому важливо зробити суттєве застереження: рівень матеріально-правових гарантій діяльності судді відповідно до аналізованих вище міжнародно-правових документів не повинен звужуватися під час перебування на посаді.

Водночас не можна розглядати ці значні гарантії й компенсації як особисті привілеї судді, вони є лише правовими засобами забезпечення досягнення суддею тих цілей, які ставить перед ним суспільство, ввіряючи цю відповідальну посаду. Аналогічну позицію посів і Конституційний Суд України в рішенні у справі про незалежність суддів як складової їхнього статусу від 01.12.04 р., вказавши, що вона є конституційним принципом організації та функціонування судів, а також професійної діяльності суддів, які при здійсненні правосуддя підкоряються лише закону [10].

Згідно з іншою правовою позицією Конституційного Суду України чинне законодавство про судоустрій і статус суддів «гарантує досягнутий рівень незалежності суддів і забороняє при прийнятті нових законів та інших нормативних актів, внесенні змін до них скасовувати чи звужувати існуючі гарантії незалежності суддів, у тому числі заходи їх правового захисту та матеріального і соціального забезпечення» [11]. В іншому рішенні суд уточнив, що норми про матеріальне і побутове забезпечення суддів, встановлені ст. 44 Закону України «Про статус суддів» від 15.12.94 р., не можуть бути скасовані чи знижені без відповідної компенсації. Надання суддям передбачених цим Законом пільг, компенсацій і гарантій не може ставитися у залежність від грошових доходів суддів, і тим самим не можуть знижуватися гарантії їх незалежності [11].

Зазначені правові позиції Конституційного Суду України були враховані при прийнятті нового Закону «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.10 р., п. 6 ст. 47 якого встановлює, що При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу визначених Конституцією України гарантій незалежності судді.

Важливою гарантією незалежності суддів є належна оплата праці. Питання заробітної плати наших суддів донедавна були врегульовані Законом "Про статус суддів" від 15.12.94 р. і низкою підзаконних нормативних актів. Її розмір повинен бути достатнім для забезпечення фінансової незалежності суддів і не може бути зменшений. До речі, розмір посадового окладу судді, встановлюється у відсотковому відношенні до посадового окладу Голови Верховного Суду України і не може бути меншим за 50 % останнього. Крім цього, він не може бути меншим за 80 % посадового окладу голови відповідного суду. Це передбачено тим самим законом.

Практично розміри посадових окладів суддів залежать, як зазначають іноземні дослідники, зокрема, зі США, від бажань можновладців з Кабінету Міністрів України. Чинні посадові оклади визначені низкою постанов Кабміну, прийнятих у 2005 р. [12] Згідно з цими постановами посадові оклади суддів визначаються, як певна кількість розмірів мінімальної заробітної плати (в залежності від рівня суду і посади судді), виходячи з розміру мінімальної заробітної плати 332 грн на місяць, але в подальшому при підвищенні мінімальної заробітної плати їх перерахунок не провадиться.

За підрахунками Державної судової адміністрації, станом на 1 листопада 2008 р. середньомісячна заробітна плата суддів (включаючи надбавки і доплати) повинна була складати 4160 гривень для суддів місцевих судів і 5050 грн – для суддів апеляційних судів [13, с. 5].

Проблема заробітної плати вітчизняних суддів, як вже зазначалося вище, стала предметом

дослідження іноземних експертів. Американська Асоціація Юристів у 2005 р. проводила в Україні спеціальне дослідження – із всебічною оцінкою факторів, важливих для судової реформи у країнах з молодого демократією, у тому числі такого фактора, як оплата праці суддів. Було зроблено висновок, що розмір заробітної плати суддів є "залежним від бажань" виконавчої влади, оскільки фінансування судів здійснює Державна судова адміністрація України – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом. Окрім того, експерти зауважили, що «низькі розміри заробітної плати вважаються основною причиною корумпованості судової системи» [14, с. 25].

Судді також користуються низкою соціальних гарантій, зокрема правом безоплатно користуватися громадським транспортом, на 50-відсоткову знижку плати за комунальні послуги і щорічну путівку на санаторно-курортне лікування. Через 6 місяців після призначення чи обрання на посаду судді також мають бути забезпечені окремим житлом. Цей обов'язок покладається на місцеві органи виконавчої влади [15].

На практиці місцеві органи виконавчої влади відмовляються виконувати цей обов'язок, посилячись на відсутність ресурсів. Ці пільги "зависають", бо з бюджету немає компенсацій місцевій владі. Отже, проголошено одне, щоб дратувати суспільство, а робиться протилежне. Майже ніколи не дотримується також шестимісячний термін для надання суддям житла. Не випадково чимало суддів вважають цю "пільгу" надзвичайно принизливою. Суддям часто доводиться використовувати власні зв'язки з місцевою владою, аби отримати житло своєчасно. Цей процес створює додаткові можливості для впливу на їхню діяльність, наприклад, через вирішення місцевою владою питання про місцезнаходження квартири. Так само недієвими є і решта пільг.

Наприклад, якщо судді намагаються скористатися своїм правом на знижку плати за комунальні послуги, працівники компаній у сфері ЖКХ часто загрожують припинити постачання відповідних послуг. Тож зрозумілим є бажання більшості суддів внести відповідні зміни до законодавства і скасувати ці пільги, натомість передбачивши гідну заробітну плату, яка б дозволила суддям самостійно придбати власне житло, або ж, як варіант, надати їм доступ до безвідсоткових житлових кредитів, гарантованих державою.

Значний крок у покращенні матеріального забезпечення суддів зроблено у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 [16]. В ньому змінено як принциповий підхід до визначення заробітної плати судді, так і його розміри. Так, ст. 129 передбачено суддівську винагороду, що складається з посадового окладу та доплат за: 1) вислугу років; 2) перебування на адміністративній посаді в суді; 3) науковий ступінь; 4) роботу, яка передбачає доступ до державної таємниці.

Посадовий оклад судді місцевого суду встановлюється у розмірі 15 мінімальних заробітних плат, визначених законом, що запроваджується поетапно: з 1 січня 2011 р. – 6 мінімальних заробітних плат; з 1 січня 2012 р. – 8 мінімальних заробітних плат; з 1 січня 2013 р. – 10 мінімальних заробітних плат; з 1 січня 2014 р. – 12 мінімальних заробітних плат; з 1 січня 2015 р. – 15 мінімальних заробітних плат.

Посадові оклади інших суддів встановлюються пропорційно посадовому окладу судді місцевого суду в такому розмірі: 1) судді апеляційного суду – 1,1; 2) судді вищого спеціалізованого суду – 1,2; 3) судді Верховного Суду України, судді Конституційного Суду України – 1,3. Крім того, серед доплат до посадового окладу передбачається чотири: за вислугу років, зайняття адміністративної посади в суді, науковий ступінь і роботу, яка передбачає доступ до державної таємниці. Отже, ми бачимо дві суттєві новації.

По-перше, розмір заробітної плати суддів буде обчислюватися, виходячи із розміру посадового окладу судді місцевого суду, а не суддів вищих судів, як зараз. Це є справедливим, оскільки саме на суддів місцевих судів припадає найбільше навантаження з розгляду судових справ. По-друге, основну частину суддівської винагороди буде складати посадовий оклад, а не різноманітні надбавки і заохочення, котрі на сьогодні дорівнюють до 60 % заробітної плати суддів.

Важливою гарантією незалежності суддів є його право на відставку. Конституція України встановлює принцип незмінюваності суддів і визначає вичерпний перелік підстав звільнення судді органом, який його обрав або призначив (ч. 4, 5 ст. 126 КУ) [17]. Цей конституційний принцип означає, що суддя, обраний Верховною Радою на посаду безстроково, перебуває на цій посаді до настання граничного терміну перебування на ній (65 років) і може бути достроково звільнений лише у чітко передбачених Конституцією України випадках з дотриманням встановленої законом процедури. Законом України «Про статус суддів» від 15.12.92 р. закріплювалося право судді на від-

ставку та гарантії його забезпечення [18].

Так, у ст. 43 названого закону було закріплено, що кожен суддя за умови, що він працював на посаді судді не менше 20 років, має право на відставку, тобто на звільнення його від виконання обов'язків за власним бажанням або у зв'язку із закінченням строку повноважень. Суддя також мав право на відставку за станом здоров'я, що перешкоджало продовженню виконання обов'язків. За суддею, який перебуває у відставці, зберігалися звання судді і такі ж гарантії недоторканності та соціального захисту, як і до виходу у відставку. Виняток складала судді, звільнені з посади у зв'язку із засудженням за умисний злочин, вчинений з використанням свого посадового становища, або вчиненням корупційного діяння, – їм пенсія призначалася на загальних підставах. Судді, який пішов у відставку, виплачувалася вихідна допомога без сплати податку у розмірі місячного заробітку за останньою посадою за кожен повний рік роботи на посаді судді, але не менше шестимісячного заробітку.

В новому Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р., норми щодо права судді на відставку дещо змінені. Відповідно до п. 1 ст. 136 Закону судді, який вийшов у відставку, виплачується вихідна неоподатковувана допомога у розмірі 10 місячних заробітних плат за останньою посадою. Судді, який вийшов у відставку, при досягненні пенсійного віку виплачується пенсія на умовах, передбачених ст. 37 Закону України «Про державну службу», або, за його вибором, щомісячне довічне грошове утримання. Стаття 138 Закону визначає засади нарахування пенсії або довічного утримання судді. Згідно з нею суддя у відставці, який не досяг пенсійного віку, отримує неоподатковуване щомісячне довічне грошове утримання. При досягненні таким суддею пенсійного віку за ним зберігається право на одержання щомісячного довічного грошового утримання або, за його вибором, призначається пенсія на умовах, передбачених ст. 37 Закону України «Про державну службу». Щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді у розмірі 80 % грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді. За кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на два відсотки заробітку, але має становити не більше ніж 90 % заробітної плати судді, без обмеження граничного розміру щомісячного довічного грошового утримання. Пенсія або щомісячне довічне грошове утримання судді виплачується незалежно від заробітку (прибутку), одержуваного суддею після виходу у відставку. Довічне грошове утримання виплачується за останнім місцем роботи.

Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» змінено орган, який вирішує питання про відставку судді.

Якщо раніше відповідне подання до Верховної Ради України вносила Вища кваліфікаційна комісія України, то тепер ці повноваження буде здійснювати Вища рада юстиції.

Аналізуючи досвід країн Європи, варто зауважити, що відповідне законодавство встановлює гарантії належного фінансового забезпечення суддів під час роботи і після завершення суддівської кар'єри. Так, за Основним Законом ФРН і законодавством про судоустрій передбачено, що суддя має індивідуальне право на належний посадовий оклад, пенсійне забезпечення та допомогу членам родин у разі смерті судді. Якщо це право не забезпечується державою, то суддя вправі звернутися зі скаргами до Конституційного Суду ФРН [19].

Основною підставою для матеріального забезпечення судді і обов'язку держави з його надання є службова діяльність судді, згідно з якою він повинен віддавати всі свої сили, вміння та навички виконанню своїх службових обов'язків. Службовий оклад і матеріальне забезпечення судді залежать від його посади і пов'язаної з нею відповідальності. При встановленні матеріального забезпечення судді, яке має бути адекватним відповідно до займаної посади, Основний Закон ФРН залишає законодавцві порівняно широкий простір для врегулювання цього питання не лише в плані оплати певних суддівських посад, а й у плані їх тарифікації за розрядами в загальній системі оплати праці. Аналіз посадових окладів суддів ФРН різних рівнів свідчить, що держава забезпечує носіям судової влади гідну матеріальну основу для виконання покладених на них посадових обов'язків.

Після виходу на пенсію (65 років) судді федерального і земельного рівнів ФРН отримують грошове забезпечення згідно із законом про забезпечення державних службовців та суддів на рівні федерації і федеративних земель, розмір якого визначається лише стажем судді. До суддівського стажу зараховується також час, витрачений на необхідну професійну підготовку (навчання у вузі, на курсах підвищення кваліфікації тощо). Пенсія судді складає 75 відсотків від його посадового окладу [20, с. 11].

Нині виникає багато спірних ситуацій, пов'язаних із правом судді на відставку. Так, на сьогодні не вирішеною залишається доля суддів Конституційного Суду України, обраних з квотою

з'їзду суддів України у листопаді 2005 р. (Анатолія Дідковського, Івана Домбровського, Ярослави Мачужак, Дмитра Лилака, Вячеслава Джуно). Перелічені судді Конституційного Суду України нині мають суперечливий статус. 20 травня 2010 р. Верховна Рада України змінила мотиви їх звільнення, відправивши у відставку. Отже, перебуваючи в цьому статусі, вони не можуть працювати діючими суддями Конституційного Суду України. Така ситуація спричинена тривалою боротьбою зазначених суддів за зміну формулювання власного звільнення. Так, 21 вересня 2006 р. парламент звільнив суддів із займаних посад у зв'язку з обранням до складу Конституційного Суду України. Але таке формулювання суперечило заявам суддів і відповідному поданню Вищої ради юстиції. Адже Анатолій Дідковський, Іван Домбровський та Ярослава Мачужак написали заяви про звільнення, оскільки мали необхідний для відставки 20-річний стаж роботи, а Дмитро Лилак і Вячеслав Джуно звільнилися за власним бажанням. Вказані судді відстояли свою позицію у Верховному Суді України, і в результаті Верховна Рада України змінила формулювання про їх звільнення. Однак рішення парламенту мало несподівані політико-правові наслідки. На думку багатьох практикуючих юристів, на сьогодні єдиний оперативний вихід із цієї ситуації – це рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів, яка за раніше чинним законодавством про судоустрій мала право винести рішення про припинення відставки судді щодо вказаних суддів Конституційного Суду України [21].

У зв'язку з вищевикладеним виникають декілька запитань. По-перше, сама по собі ситуація, коли суддя у відставці виконує обов'язки судді, є абсурдною, оскільки відставка судді є логічним завершенням його кар'єри і означає припинення функціональних обов'язків щодо відправлення правосуддя. Суддя у відставці не може входити до складу суду з огляду також на те, що порушиться принцип належного, законного складу суду, який закріплений як чинним процесуальним законодавством, так і практикою Європейського суду з прав людини. По-друге, чому, на якій підставі зазначені судді Конституційного Суду України при переході на роботу в цей суд використали своє право на відставку, а не здійснили перехід в порядку переведення, що передбачено чинним законодавством про працю? По-третє, вийшовши у відставку, ці особи втратили статус суддів, перебуваючи в якому вони були обрані З'їздом суддів України до складу Конституційного Суду України. Отже, виникає питання, наскільки легітимним взагалі є їхнє перебування на посадах суддів Конституційного Суду України? Адже Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (п. 4 ст. 17) (як і Закон України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 р. передбачає єдність статусу суддів, тобто поширення усіх статутних гарантій діяльності на суддів всіх судів України. Тож названі особи могли скористатися своїм правом на відставку після завершення терміну свого перебування на посаді суддів Конституційного Суду України. Окрім того, чинне законодавство не передбачає ситуацій, коли суддя у відставці посідає посаду судді й відповідно користується подвійними матеріальними благами. Це правовий нонсенс, який порушує важливі статутні гарантії суддів.

Чинне законодавство про судоустрій прямо не забороняє суддям у відставці перебувати у складі Конституційного Суду України, однак законодавство про судоустрій передбачає механізм припинення відставки судді внаслідок повторного обрання на посаду судді (ст. 43 Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 р. і ст. 139 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. На наше глибоке переконання, статус судді відповідні кандидатури на посади суддів Конституційного Суду України повинні мати вже на момент свого обрання, або ж, якщо обирається суддя у відставці, він повинен припинити свою відставку. Зазначимо, що при цьому не лише порушуються певні процедурні моменти, а й постає питання про морально-етичний аспект діяльності суддів. Адже суддя не може керуватися у своїй діяльності виключно матеріальними вигодами, які чітко простежуються у даній ситуації. Зазначені судді Конституційного Суду України, перебуваючи на посаді, отримували як грошове забезпечення, передбачене для судді у відставці, так і заробітну плату судді Конституційного Суду України. А варто зазначити, що йдеться про досить значні суми.

Інший цікавий момент, пов'язаний із питанням відставки суддів, виник у зв'язку із розробкою і прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. Відповідно до цього закону змінено вимоги до стажу роботи на посаді судді, що дає право на відставку. Згідно зі ст. 43 раніше чинного Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 р., до стажу роботи, що дає право на відставку судді та отримання щомісячного довічного грошового утримання, крім роботи на посадах суддів судів України, державних арбітрів, арбітрів відомчих арбітражів України, зараховувався також час роботи на посадах суддів і арбітрів у судах та державному і відомчому арбітражі колишнього СРСР та республік, що раніше входили до складу СРСР, час роботи на поса-

дах, безпосередньо пов'язаних із керівництвом та контролем за діяльністю судів у Верховному Суді України, в обласних судах, Київському і Севастопольському міських судах, Міністерстві юстиції України та підвідомчих йому органах на місцях, за діяльністю арбітражів у Державному арбітражі України, Вищому арбітражному суді України, а також на посадах прокурорів і слідчих за умови наявності у всіх зазначених осіб стажу роботи на посаді судді не менше 10 років. Щодо суддів Конституційного Суду України, то до стажу роботи, що дає їм право на відставку, виплату вихідної допомоги та отримання щомісячного довічного грошового утримання зараховувався також стаж іншої практичної, наукової, педагогічної роботи за фахом та стаж державної служби без додержання умови наявності десятирічного стажу роботи на посаді судді.

Відповідно до ст. 131 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р., до стажу роботи на посаді судді зараховується робота на посаді: 1) судді судів України, арбітра (судді) арбітражних судів України, державного арбітра колишнього Державного арбітражу України, арбітра відомчих арбітражів України; 2) члена Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 3) судді у судах та арбітрів у державному і відомчому арбітражах колишнього СРСР та республік, що входили до його складу. До стажу роботи, що дає судді Конституційного Суду України право на відставку і виплату вихідної допомоги, зараховується також стаж іншої практичної, наукової, педагогічної роботи за фахом та стаж державної служби.

Отже, спостерігається суттєве зменшення матеріально-правових гарантій щодо забезпечення права судді на відставку за новим законом. Відповідно до п. 11 Перехідних положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р., судді, призначені чи обрані на посаду до набрання чинності цим Законом, зберігають визначення стажу роботи на посаді судді відповідно до законодавства, що діяло на день набрання чинності цим Законом. Це положення є справедливим, оскільки судді, що призначалися або обиралися на посаду за раніше чинним законодавством, розраховували на відповідні гарантії після завершення своєї кар'єри. Окрім того, існує загальнотеоретичний принцип, згідно з яким закон не має зворотної сили.

Цікаво, що нещодавно аналогічні зміни викликали хвилю обурення в суддівському корпусі Російської Федерації. Так, до набуття чинності в січні 2009 р. Федерального закону РФ від 25 грудня 2008 р. "Про внесення змін до окремих законодавчих актів Російської Федерації у зв'язку з ухваленням Федерального закону "Про протидію корупції", до стажу роботи судді, що обіймав свою посаду не менше п'яти років, зараховувався час роботи прокурором, слідчим і адвокатом. Згідно з вищеназваним законом із січня 2009 р. до суддівського стажу цей термін не додається [22]. Як результат, суддям РФ А.А. Анохину, С.Н. Чалковій та І.М. Морозу управлінням Судового департаменту було відмовлено в призначенні надбавки до заробітної плати у розмірі 50 % щомісячного довічного утримання, а суддям у відставці П.І. Зелінському і Г.А. Ведмежой – в нарахуванні вихідної допомоги з урахуванням стажу роботи в прокуратурі, з чим вони, природно, не погодилися. На їхню думку, ці зміни істотно порушили конституційний принцип рівності, оскільки до січня 2009 р. суддям встановлювалися виплати, пов'язані з досягненням двадцятирічного стажу, з урахуванням часу попередньої роботи прокурором, слідчим і адвокатом. Після січня 2009 р. та сама категорія громадян (тобто судді, призначені на посаду до набуття названого Федерального Закону) виявилася позбавленою цього права.

Їхні скарги стали приводом для звернення до Конституційного Суду РФ, який 20 квітня 2010 р. оголосив Постанову у справі про перевірку конституційності ч. 1 ст. 7 Федерального закону "Про додаткові гарантії соціального захисту суддів і працівників апаратів судів Російської Федерації". Норма, яка призвела до втрати можливості враховувати суддям вироблений ними стаж роботи прокурором, слідчим і адвокатом при отриманні різних виплат (надбавки до зарплати, довічного утримання і вихідної допомоги), визнана неконституційною в тій мірі, в якій ця норма поширювалася на суддів, що вступили на посаду до її прийняття.

Свою позицію КС РФ обґрунтував тим, що рівень конституційно-правового захисту статусу судді не може знижуватися відносно вже досягнутого: законодавець має право встановити, які види робіт із юридичної спеціальності, виконуваних до призначення на посаду судді, можуть бути зараховані до суддівського стажу, проте, здійснюючи відповідне правове регулювання, законодавець повинен враховувати, у тому числі, законні очікування, що сформувалися на основі раніше чинного

законодавства [23]. Очевидно, що такий прецедент може бути використаний аналогічно і вітчизняними суддями – у разі ухвалення законопроекту в існуючій редакції.

Підсумовуючи викладене, можна дійти таких висновків. Насамперед фінансово-правові гарантії незалежності суддів спрямовані на забезпечення належного матеріального рівня існування судді, як під час виконання ним своїх обов'язків, так і після завершення суддівської кар'єри. Іноземний досвід свідчить, що у разі незадовільного грошового утримання суддів з'являються значні ризики проявів корупції в суддівському корпусі, що є неприпустимим у правовій державі. Відповідно до міжнародних стандартів і правової позиції Конституційного Суду України обов'язок забезпечити належне фінансування суддів покладено на державу. Судово-правова реформа, що проводиться, має бути спрямована перш за все на досягнення гідного матеріального стану суддів як носіїв судової влади в цілому.

Список використаної літератури:

1. Москвич Л.М., Подкопасев С.В., Прилуцький С.В. Статус судді: питання теорії та практики. – Х., 2004.
2. Клеандров М.И. (Михаил Иванович). Статус судьи: правовой и смежный компоненты. – М., 2008.
3. Ермошин Г.Т. Гарантии независимости судьи – носителя государственной власти. Социально-правовые аспекты // Российский судья. – 2005. – № 5. – С. 15-17.
4. Про судоустрій і статус суддів: проект Закону України № 6450, прийнятий Верховною Радою України в першому читанні 31.05.2010 р. // http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF4Z600I.html.
5. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя 1983 р. // Міжнародні стандарти незалежності суддів: Збірка документів. – К., 2008. – С. 22-27.
6. Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р. // Міжнародні стандарти незалежності суддів: Збірка документів. – К., 2008. – С. 28-34.
7. Гарлицкий Л. Независимость судебной власти в практике Европейского суда по правам человека // Конституционное право: Восточноевропейское обозрение. – 2004. – № 1. – С. 23-28.
8. Про незалежність, дієвість та роль суддів: Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R (94)12 // Вісник Верховного Суду України. – 1997. – № 4. – С. 10, 11.
9. Европейская хартия о статусе судей. Постатейный комментарий // Рос. юстиция. – 1999. – № 8, 9.
10. Рішення Конституційного суду України у справах за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень ч. 1 ст. 126 Конституції України та ч. 2 ст. 13 ЗУ «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складової їхнього статусу) від 01.12.2004 р. № 19-рп/2001 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 49. – Ст. 3220.
11. Рішення від 1 грудня 2004 року № 20-рп у справі про зупинення дії або обмеження пільг, компенсацій і гарантій // Офіційний вісник України. – 2004. – № 50. – Ст. 3289.
12. Про оплату праці та щомісячне грошове утримання суддів: Постанова Кабінету Міністрів України № 865 від 3.09.1995 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 36. – Ст. 2195.
13. Інформаційно-аналітичні матеріали діяльності ДСА України з питань організаційного забезпечення діяльності судів. – К., 2008.
14. Американці поставили Україні негативний індекс, бо негаразди судової системи – біда всієї держави // Закон і бізнес. – 2006. – № 24. – С. 25.
15. Про статус суддів: Закон України від 15.12.1992 р. // ВВР. – 1993. – № 8. – Ст. 56.
16. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. // <http://www.president.gov.ua/documents/12143.html>.
17. Конституція України // ВВР. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
18. Про статус суддів: Закон України від 15.12.1992 р. // ВВР. – 1993. – № 8. – Ст. 56.
19. Основной Закон ФРГ от 23.05.1949 г. // Конституции государств Европейского Союза / Под ред. Л.А. Окунькова. – М., 1999. – С. 169-234.
20. Ларін М. Фінансова незалежність суддів у ФРН // Юридичний вісник України. – 2005. – № 8. – С. 11.
21. Уманец А. Судей Конституционного суда не допускают к работе // www.state.eizvestia.com.
22. О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с принятием Федерального закона "О противодействии коррупции: Федеральный конституционный закон РФ от 25 декабря 2008 г. // <http://kirov.arbitr.ru/law/docs/g25>.

Надійшла до редакції 24.11.2010

